

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ, ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ

Лариса Лук'янова
доктор пед. наук,
професор,
директор Інституту
педагогічної освіти
і освіти дорослих
ім. Івана Зязюна
НАПН України,
м. Київ

Починаючи з другої половини ХХ ст. перебіг суспільного розвитку позначається глибокими соціокультурними змінами та кардинальними перетвореннями економічного устрою. Неабияку роль у цьому процесі відіграє лавиноподібне збільшення утворюваної інформації. Через таке стрімке її зростання відбуваються пролонговані зміни інформаційного поля суспільства, що призводить до вагомій невідповідності між темпами цивілізаційного розвитку та традиційною системою освіти. Позбавитися цієї невідповідності можна лише за умови неперервної освітньої діяльності, яка має тривати впродовж життя людини.

Наприклад, людина, яка ще вчора вважалася освіченою, за сучасними критеріями є носієм застарілої інформації й слабко пристосована до умов існування, а вже завтра буде повністю непридатна до повноцінного життя внаслідок функціональної неграмотності. Усе це зумовлює втрату актуальності попереднього «кінцевого» типу освіти, яка не спроможна вирішувати низку зрослих суспільно-економічних та інших завдань. Уже сьогодні необхідність неперервності освіти перестає бути прерогативою одного періоду в житті людини. Стає очевидним, що система освіти ХХІ ст. матиме дві невід'ємні, взаємопов'язані складові: освіта і виховання дітей та молоді та освіта дорослих.

Основне завдання першої – соціалізація і перша професійна орієнтація. Тоді як головне завдання другої полягає у коригуванні соціальних орієнтирів дорослої людини, а також розвитку її професійних знань і умінь з урахуванням мінливих умов трудової і суспільної діяльності.

Отже, основною теоретичною новацією сучасної освітньої парадигми стало розширення поняття освіти. Освіту сприймають як сукупність дій, спрямованих на зміни установок й моделей поведінки людини шляхом передавання їм нових знань, розвитку нових умінь і навичок впродовж життя.

Сформулюємо провідні чинники, що демонструють зрослу роль освіти дорослих у сучасному соціумі:

1. Зміни в усіх сферах життя – головний елемент сучасності. Швидке удосконалення й ускладнення технологій, впровадження нової техніки, виробництво сучасних товарів, кардинальні зміни у виконанні певних видів робіт потребують відповідної кваліфікації, яку не може гарантувати базова вища освіта, а отже вимагають неперервного навчання персоналу. За розрахунками економістів, які є прийнятними і для нашої держави, система освіти дорослих, що ґрунтується на концепції розвитку освіти впродовж життя, може здійснити позитивний вплив на світову економіку за рахунок підвищення якості трудового потенціалу та уможливить надання «другого шансу» тим, хто давно здобув професійну освіту. Це один із напрямів, завдяки якому можна сподіватися на вихід з суспільно-економічної кризи.

2. Світ перетворюється у ринок з високим рівнем конкуренції між країнами, а країни, які мають якісну систему вищої освіти і програми неперервної освіти, стають лідерами в умовах цієї конкуренції, оскільки мають можливість у короткі

терміни відповісти на будь-який «виклик» підвищенням продуктивності праці. Основними показниками конкурентоспроможності національних систем освіти, за оцінками Всесвітнього економічного форуму, серед інших є показник рівня розвитку систем перепідготовки персоналу як основи формування неперервної освіти. Бальна оцінка України за цією складовою майже вдвічі менша від країн-лідерів у рейтингу конкурентоспроможності (зокрема Фінляндії, США, Швеції, Сінгапуру, Німеччини).

3. Найбільш затребуваною освіта стає в період підйому економіки або її кризового стану, що як раз і відбувається на теренах України. Хоча у період економічного зростання посилення ролі освіти дорослих обумовлено позитивними змінами (формування мотивації розвитку й саморозвитку особистості, можливості раціонального використання вільного часу), тоді як у період стагнації привертання уваги до освіти дорослих продиктовано вимогами ринкової економіки, зокрема необхідністю опанування нових професій, набуття нових навичок тощо.

4. Інтенсивне постаріння населення вимагає розроблення нової філософії сприйняття цього феномену та стратегії забезпечення старості в життєвому циклі кожної особистості. Це підтримка і поширення так званого «активного старіння», коли подовжується економічно активний вік за рахунок когнітивної адаптації, набутої у результаті реалізації програм навчання старших дорослих. Окрім того переважна більшість освітніх програм для дорослих покликані формувати активну громадянську позицію, що з урахуванням політичної ситуації в Україні є надзвичайно важливим.

5. У ХХ ст. відбулося інтенсивне посилення міграційних потоків, а до кінця століття феномен міграції став складовим чинником усіх глобальних проблем, що істотно впливає на соціально-економічне і політичне життя, а також ринок праці багатьох країн. Кількість мігрантів у світі збільшилася з 2,8 % від світового населення у 2000 р. до 3,4 % у 2017 р., тобто зросла на 49 % й наразі становить 258 млн осіб. Досвід європейських країн показує, що ефективність політики інтеграції мігрантів у суспільство може бути досягнута через навчання. У багатьох європейських країнах для інтеграції мігрантів і їх успішної адаптації робляться необхідні заходи, серед яких важлива роль відводиться різним навчальним програмам.

Отже освіта дорослих, як складова освіти впродовж життя перетворюється із засобу в мету розвитку людини, що уможливує утвердження людиноцентризму в освіті, провідною метою якої є самовираження, самореалізація,

розвиток соціальних зв'язків і умінь діяти. Таким чином, сучасне розуміння неперервної освіти значно розширюється, до її змісту як соціального явища додається активна форма практичної діяльності, а сама освіта набуває багатоплановості, тоді як принцип неперервності передбачає якісно інший тип взаємодії особистості і суспільства.

Проблема розвитку освіти дорослих завжди була у полі зору як вітчизняних (В. Кремень, Н. Ничкало, В. Олійник, С. Сисоєва, Т. Сорочан та ін.), так і зарубіжних (Т. Александер, П. Альхайдт, А. Гартунг, Е. Грубер, А. Даринський, М. Дюрко, А. Корреа, Дж. Кідд, Й. Кноль, П. Ленгран, З. Нольда, Л. Турос, К. Хоул, П. Фаультіш П. Шукла, У. Хілтон та ін.) дослідників. Провідні її положення викладено у низці міжнародних документів, частину з яких розглянуто у цій статті [1; 3; 4].

Найбільш значимими концептуальними засадами розвитку освіти дорослих є:

- філософсько-педагогічна ідея неперервності освіти;
- законодавче забезпечення освіти дорослих;
- професіоналізація освіти дорослих.

Коротко проаналізуємо кожну з них.

Філософсько-педагогічна ідея неперервності освіти

Загальні положення концепції «неперервної освіти», представлені на форумі ЮНЕСКО ще у 1965 р., ґрунтуються на людиноцентристській позиції, спрямованій на необхідності створення умов задля повного розкриття здібностей людини протягом життя. У рекомендаціях ЮНЕСКО 1976 р. неперервну освіту схарактеризовано як «глобальний проект, спрямований на реконструкцію чинної системи освіти і на розвиток усього освітнього потенціалу поза системою освіти».

У основних положеннях Доповіді Міжнародної комісії з освіти для ХХІ ст. зазначено: «Освіта впродовж життя є багатостороннім діалектичним процесом, побудованим на повсякденному досвіді й позначеному інтенсивними зусиллями для розуміння складних даних і фактів. ... У ньому поєднуються неформальні й формальні знання, розвиток вроджених здібностей та оволодіння новими навичками. Цей процес передбачає зусилля й водночас радість, пов'язану з відкриттям нового» [3, с. 5].

У Гамбурзькій декларації (Гамбург, Німеччина, 1997 р.) сформульовано провідні ідеї безперервної освіти дорослих упродовж життя й рекомендації урядам усіх країн вважати освіту дорослих пріоритетним напрямом державної політики. Ці ідеї набули подальшого розвитку на Європейському саміті в Лісабоні (2000 р.). У документах інших європейських самітів наголошується, що освітні системи мають пристосуватися до нових реалій ХХІ ст., а «неперервна освіта повинна стати головною політичною програмою громадянського суспільства, соціальної єдності і зайнятості» [4]. Вона має вийти за рамки, котрі вже існують у розвинених країнах, а саме – підвищення кваліфікації, перепідготовка або просування дорослих по службі має відкрити можливості для всіх, ставлячи при цьому різні цілі: чи то надання другого або третього шансу в житті, задоволення прагнення до знань і краси, чи то вдосконалення і розширення підготовки, безпосередньо пов'язаної з вимогами професійної діяльності, включаючи практичну підготовку [3].

Поштовхом для створення теорії неперервної освіти стала глобальна концепція єдності світу, за якою всі складові людської цивілізації тісно взаємопов'язані і взаємозумовлені. І саме Людина є найважливішою цінністю, найважливішою умовою і найпотужнішим «виробником» усього, що потрібно для життя на планеті Земля [2, с. 355].

Проте сама ідея освіти впродовж життя не є новою. Перші паростки цієї концепції можна знайти у працях **Платона, Конфуція, Сократа, Аристотеля, Сенеки** й інших видатних мислителів. Ідею про те, що базової освіти не вистачає на усе життя, також висловлювали **В. Гете, А. Сен-Сімон** та ін. Видатний німецький поет, драматург і мислитель В. Гете писав, що наші пращури могли задовольнятися рівнем освіти, здобутим у молоді роки. Але ми, якщо не хочемо відстати від життя, повинні знову повертатися до навчання кожні п'ять років.

Югославський вчений **Д. Філіпович** також підкреслює, що поняття «неперервна освіта» не є новим явищем в історії. Новим є тільки факт, що сучасний світ з його постійними і швидкими змінами не може обійтися без неперервної освіти [7, с. 2]. У цьому сенсі суголосною є думка індійського соціолога **П. Шукли**, про те, що людина яка постійно навчається, набуває можливості розвитку впродовж життя, а відтак зможе брати активну участь у професійній, соціально-культурній, громадській та іншій діяльності [13, с. 7].

Відомий німецький вчений у галузі освіти дорослих **Й. Кноль** також звертає увагу, що усталений термін «освіта впродовж життя» є не таким уже й новим, як це прийнято вважати. Він стверджує, що перше тлумачення поняття належить не **Е. Форє**, а американському вченому в галузі освіти дорослих **К. Хоулу** [9]. К. Хоул, як констатує Й. Кноль, посилається на довгу іудейську історію концепції пожиттєвої освіти. За К. Хоулом, «пожиттєва освіта (освіта впродовж життя) пов'язана з іудаїзмом, і не лише тому, що навчання розглядається в релігійному вимірі, а й тому, що є керівництвом до подолання життєвих труднощів та упорядкування життя людини» [9, с. 197].

Хоча пожиттєва освіта має довгу історію, зауважує німецький учений **Е. Грубер**, має місце й зміна сприйняття цієї концепції. Загальноприйняте розмежування на шкільну освіту й освіту дорослих концептуально змінилися. Набуває значення інформальне навчання, випробовуються нові підходи навчання з перспективою на не інституційне, а прив'язане до біографії навчання. Вже не заперечується тенденція до інструменталізації пожиттєвого навчання, особливо його економічне підґрунтя.

Вище зазначені чинники спонукали **Е. Грубер** до введення поняття «освіта, що супроводжує людину впродовж життя» (*lebensbegleitende Bildung*) [8, с. 175].

Інший німецький учений **П. Альхейт** виокремлює два аспекти неперервної освіти впродовж життя. По-перше, він висвітлює сенс неперервної освіти з точки зору освітньої політики, спрямованої на соціальну організацію індивідуального і колективного навчання, враховуючи зміни, що відбуваються у виробничій та освітній сферах. По-друге, розглядає як педагогічну перспективу, яка характеризує умови й можливості біографічного навчання людини в рамках неформальної та інформальної освіти [5, с. 567–568].

На думку **У. Гартеншлегера** «навчання впродовж життя може стати інструментом, який допоможе нам сформувати відношення між ЄС і сусідніми країнами в конструктивному і плідному руслі, заснованому на то-тожньому сприйнятті європейських цінностей, а не тільки на певних угодах між урядами» [1, с. 7].

Пов'язуючи прагматизм з критичною теорією, **П. Фаультіш** притримується поняття істини й описує науку як «форму життя» (*Lebensform*): «критично-прагматична концепція науки й освіти має завдання об'єднати в одному продуктивному спектрі всі три виміри: технічний, рефлексивний і практичний». Цю концепцію він описує як освіту, що «відбувається впродовж життя» (*lebensentfaltende Bildung*) [6, с. 143].

У цьому сенсі цікавими є умовиводи **З. Нольда**. Зокрема, у праці про наукове суспільство вчений акцентує увагу не стільки на поширенні наукових знань, скільки на «зміні їх значення й ставлення до знань» [9, 49]. З позицій конструктивізму знання можуть передаватися нелінійно, а самовідтворюватися у свідомості людини впродовж життя. Підкреслимо зауваження З. Нольда щодо суттєвої ознаки суспільства знань, яке він вбачає не лише у прирості знання, а й у прирості незнання, тому нині ключовим питанням педагогіки є компетентне й відповідальне управління цим процесом.

Для нас важливою вбачається точка зору **В. Ленца** про те, що місія освіти впродовж життя є подвійною: «Позиттєве навчання має два обличчя. З одного боку тим, хто навчається, натякають, що сама по собі освіта дає мало шансів на ринку праці (...), проте з іншого – надійні робочі місця у майбутньому можна буде отримати лише через пожиттєву освіту. Хіба це не шанс для неохочих до навчання?» [11, с. 209].

Отже, як зазначає **Вільгельм фон Гумбольдт**, освіта – це процес, який ніколи не завершується. Продовжена/подальша/пожиттєва/неперервна освіта, на його думку, – це безкінечне пізнання світу, під час якого відбувається розвиток особистості, оскільки людина здобуває освіту не тільки через накопичення знань, а й через досвід, шляхом безпосереднього використання набутих знань на практиці.

Водночас освіта може бути результатом/продуктом освітнього процесу (за **П'єром Бурдьє**, інкорпорованим культурним капіталом), наявність або відсутність якого тісно пов'язана з соціальним статусом. Таким чином, освіта виступає, з одного боку, передумовою для успішної участі в суспільних процесах, з іншого навпаки – завдяки інтенсивній участі й подоланню життєвих ситуацій людина прагне навчатися впродовж життя.

Філософсько-педагогічна ідея неперервності освіти має декілька змістових концептів. Зокрема, пролонговане засвоєння особистістю соціокультурного досвіду з використанням усіх ланок освітньої системи; дотримання принципів організації чинної системи освіти, освітньої політики, спрямованої на створення умов для навчання людини впродовж усього її життя; забезпечення логічного взаємозв'язку і наступності різних ланок освіти. Отже, постійне набуття нових знань, методик і технологій є безумовним чинником підтримки відповідної кваліфікації спеціалістів, що й обґрунтовує провідний принцип сучасної освіти – її неперервність, який визначає стратегічний орієнтир суспільного прогресу.

Законодавче забезпечення освіти дорослих

Принагідно підкреслимо, що законодавство освіти дорослих – це сукупність законів, виданих вищим органом державної влади, а також підзаконних нормативних актів, що визначають порядок і умови реалізації прав дорослих членів суспільства на освіту впродовж життя.

Предметом правового врегулювання освіти дорослих є дві основні сфери: 1) діяльність освітньої установи; 2) відношення між дорослою людиною, яка навчається, і установою, де вона працює (право на додаткову відпустку, сприятливий для навчання режим праці, визнання результатів навчання тощо).

Досвід зарубіжних країн переконливо свідчить, що для ефективної реалізації неперервної освіти й, зокрема освіти дорослих, має бути сформована законодавча база, що передбачає відповідальність держави, підприємців, територіальних громад і громадських організацій за підтримку професійного і особистісного розвитку громадян, визначає порядок фінансування цієї діяльності, атестаційні вимоги та ін. Більшість європейських країн мають закони й підзаконні акти щодо механізмів нормативно-правового врегулювання освіти дорослих, якими визначено її цілі, принципи й механізми державної підтримки, взаємодію між основними суб'єктами освітнього процесу, їхні права і обов'язки, способи координації між різними провайдерами освітніх послуг, а також принципи та схеми отримання коштів з бюджету. Наприклад, у Норвегії «Акт про освіту дорослих» набув чинності ще у 1976 р., у землях Німеччини теж діють відповідні закони. На пострадянському просторі Закон про освіту дорослих першою прийняла Естонія. Тобто, керуючись гамбурзьким символом, більшість країн Європи вже активно користуються цим потужним «ключем у XXI століття».

У окремих країнах законодавство у сфері освіти дорослих є надзвичайно потужним, розгалуженим. Наприклад, у Фінляндії прийнято 5 законів, що регулюють освіту дорослих у країні. З 1998 р. у країні діють Закон і Указ про професійне навчання дорослих та Закон і Указ про добровільну просвітницьку діяльність. У 2000 р. набув чинності Закон про матеріальну підтримку в системі навчання дорослих, а у 2010–2011 рр. було прийнято Закон про неформальну освіту дорослих. Надзвичайно важливим, на мою думку, є Закон і указ про професійну підготовку вчителів для дорослих, прийнятий урядом ще у 2003 р.

Данія також має сукупність законодавчих актів, якими врегульовується система освіти дорослих. Так, у 1985 р. набув чинності один із перших законів – «Закон про освіту робітників», що врегульовує освіту дорослих у країні.

Окрім цього, у країні є чинними Закон про освіту для дорослих іммігрантів, Закон про спеціальну освіту для дорослих, Закон про оплачувану відпустку для навчання, Закон про освіту для дорослих та подальше навчання. Декілька законів було розроблено урядом спеціально для матеріальної підтримки і заохочення дорослих до освіти і навчання, зокрема Закон про допомогу для освіти дорослих.

В Україні освіта дорослих здійснюється в законодавчих межах, визначених Основним законом, рамковим Законом України про освіту та іншими законами, які певною мірою стосуються освіти («Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність»), та нормативно-правовими актами, що регламентують освіту працездатного зайнятого і незайнятого населення. У цих та інших законодавчих актах, прийнятих за останні десятиліття, декларуються й унормовуються ідеї, спрямовані на розвиток, самореалізацію особистості впродовж життя.

Останнім часом Україна здійснила важливі кроки у напрямі законодавчого забезпечення освіти дорослих. По-перше, у Законі про освіту (від 05.09.2017) було включено ст. 18 «Освіта дорослих» і по-друге, було прийнято рішення про необхідність підготовки окремого Закону України про освіту дорослих. У МОН України створено робочу групу, члени якої активно працюють над законопроектом.

Професіоналізація освіти дорослих

У резолюції Гамбурзької декларації «Порядок денний для майбутнього» наголошено, що ефективність функціонування системи освіти дорослих суттєво залежить від підготовки «добре інформованих, кваліфікованих, відданих своїй справі педагогів для дорослих». Проте нині статус педагога для дорослих є однією із «забутих ключових проблем», що чекає негайного вирішення [14]. За **М. Ноулзом**, першочерговим завданням світової педагогічної спільноти є «підготовка компетентних фахівців у сфері освіти дорослих (adulteducators), які здатні використовувати свої знання в умовах, що постійно змінюються, займатися постійним самовдосконаленням та самоосвітою впродовж життя». Відповідаючи на запитання хто є андрагог та у чому полягає його роль і місія, М. Ноулз зауважує, що у суспільстві дуже мало фахівців-професіоналів з освіти дорослих, саме тих, хто отримав спеціальну професійну підготовку з навчання дорослих і здійснив успішну кар'єру у цій сфері [10].

Обґрунтовуючи нагальність розвитку системи підготовки фахівців для освіти дорослих, наведемо думку **П. Джарвіса** щодо різноманітності професійних ролей, які виконують андрагоги у суспільстві. Зокрема це:

- викладачі педагогічних і андрагогічних дисциплін;
- викладачі вузькоспеціалізованого профілю (наприклад, з етики, психології, економіки), які окрім спеціальних предметних знань володіють андрагогічними знаннями й технологіями;
- спеціалісти-дослідники в галузі освіти дорослих;
- консультанти, методисти, експерти, організатори, тьютори, інспектори,
- соціальні працівники, працівники апарату управління і т. п. (в установах, організаціях, на підприємствах виробничої і соціальної сфери) [15].

Окрім того, поряд з формальною освітою сьогодні дедалі більшої актуальності набувають різні форми неформальної та позаформальної освіти дорослих. Так, на основі структурно-функціонального аналізу професійної діяльності фахівців-андрагогів, які працюють у системі неформальної освіти дорослих, білоруські вчені розробили рольову карту і функції спеціаліста-андрагога: *андрагог-експерт* (оцінює ситуації та рівні розвитку досвіду дорослих, дає рекомендації); *андрагог-консультант* (надає консультаційні послуги з індивідуального і організаційного розвитку); *інспектор* (оцінює динаміку індивідуально-особистісного розвитку дорослих); *андрагог-організатор* (регулює процес освітньо-професійної діяльності); *провайдер* (надає науково- та навчально-методичні й інформаційні ресурси); *андрагог-агент* по зв'язках (встановлює контакти, створює партнерські мережі); *радник* (здійснює підтримку професійних і ініціативних проектів); *андрагог-стимулювальник* (мотивує дорослих на особистісний і професійний розвиток, надає супровід в груповій динаміці і індивідуальній кар'єрі членів організації); *андрагог-генератор ідей* (інтелектуальний лідер, інноватор).

Отже, таке різноманіття типології кадрів системи освіти дорослих зумовлено їх професійною діяльністю у різних інституціональних установах та вимагає специфічних компетенцій, спрямованих на досягнення мети через виконання різноманітних завдань і функцій.

Зазначимо, що у європейських країнах проблемі підготовки відповідних фахівців давно приділяється велика увага. Слід додати, що ці країни мають давні традиції у підготовці педагогічного персоналу для освіти дорослих та вагомий напрацювання в цій галузі. Практично в усіх європейських вищих закладах освіти є відділи, відділення освіти дорослих (*Departments of Adult Education, Departments of Continuing Education, Departments of Further Education* та ін.) або факультети й кафедри андрагогіки (наприклад, в університетах Великої Британії, Німеччини, Польщі, Сербії, Словенії, Чехії, Угорщини та ін.). В уряді Великої Британії існує посада міністра з подальшої освіти, кваліфікацій і навчання впродовж життя (*Minister of State for Further education, Skills and Lifelong Learning*).

На Європейських освітніх теренах нині розгортається дискусія щодо найбільш раціональних шляхів розвитку системи підготовки й удосконалення педагогічного персоналу для роботи з дорослими. Йдеться як про теоретико-методологічний, законодавчий, так і технологічний рівень такої підготовки, спрямованої на формування і розвиток професійної компетентності андрагогів. У США цій проблемі також приділяється серйозна увага, зокрема ще у 1957 р. було створено Комісію професорів освіти дорослих (*Commission of Professors of Adult Education – CPAE*).

Високо оцінюючи здобутки науковців й педагогів-практиків у галузі освіти дорослих, зауважимо, що проблема підготовки педагогічного персоналу для роботи з дорослими ще не стала предметом окремого наукового вивчення. У вищих закладах освіти професійна підготовка педагогів-андрагогів системно не здійснюється, у закладах післядипломної педагогічної освіти освітні програми з розвитку андрагогічної компетентності не набули поширення. Фахівці, які надають освітні послуги дорослим в Україні, переважно не мають спеціальної андрагогічної підготовки. У кращому разі – це викладачі вищих

навчальних закладів, але, як правило, це особи, які мають педагогічну освіту, проте без відповідного професійного спрямування, або практики, які не мають спеціальної педагогічної освіти. Отже нагальним постає питання щодо створення професійної підготовки педагогічного персоналу для роботи з дорослими, а також перепідготовки й підвищення кваліфікації для фахівців-андрагогів різних напрямів і рівнів.

Наголосимо, що Міністерство соціальної політики, урахувавши світовий досвід реалізації освіти впродовж життя й зростання потреби в освіті дорослих, а також формування андрагогіки як наукового напрямку в системі педагогічного знання, підтримало пропозицію МОН щодо затребуваності нової професії (лист № 1/12-2537 від 13.03.2018), й до проекту Зміни № 8 до Класифікатора професій було внесено нову назву професії «андрагог» з кодом 2359.2 (професійне угруповання «Інші професіонали в галузі навчання»).

Отже, загалом йдеться про створення нової моделі освіти дорослої людини. Так, сучасна модель виходить із визнання дорослої людини як суб'єкта, безумовно здатного до освіти, проте реальне життя показує, що у дорослих мають місце дискретні освітні періоди, які виникають унаслідок впливу економічних, суспільних і політичних криз. Нова модель має не тільки передбачати сенс дорослих у системі освіти як апіорно універсальних суб'єктів з необмеженими здатностями, але й ураховувати кризи психічного, соціокультурного розвитку людини, яка відчуває та усвідомлює певні труднощі, що перешкоджають її освіті й розвитку. Адже через реальну соціокультурну ситуацію доросла людина на відміну від дитини, перебуває у несприятливих умовах (професійна зайнятість, соціальна відповідальність, перенавантаження, низький рівень винагороди за роботу, постійна стресогенність), що створює необхідність збереження фізичного, психічного і соціального здоров'я дорослої людини. Нова модель освіти дорослих має також передбачати адекватні і варіативні умови для участі в процесах неперервної освіти, набуття нових загальних і професійних знань, цінностей і компетентностей, які сприятимуть універсалізації дорослої людини в сучасних соціокультурних умовах, а також формуванню світоглядних прагнень, активізації її участі в розвитку інститутів суспільства.

Таким чином, система освіти дорослих є об'єктивним процесом, що сприяє розвитку громадянського суспільства. Шлях суспільної модернізації, який обрала Україна, передбачає пошук і інтенсивне залучення нових ресурсів, зокрема такого, як безперервна освіта дорослих.

Чому?

1. Освіта дорослих, як одна із найбільш важливих підсистем соціальної сфери держави, є ресурсом, винятковість якого визначається ефективністю, відносно низькою собівартістю, здатністю гнучко і оперативно реагувати на мінливий попит на ринку праці.

2. В умовах активної трансформації сучасного суспільства на освіту дорослих покладаються важливі завдання, провідними з яких є: а) соціалізація особистості, яка триває впродовж усього життя; б) соціальна адаптація дорослих до нових реалій життя; в) вирівнювання соціальних шансів та зменшення суспільної нерівності.

3. Освіта дорослих забезпечує набуття знань, умінь і навичок з метою особистісного розвитку та професійного

зростання, підвищує індивідуальну професійну компетентність, професійну кваліфікацію, можливості працевлаштування на ринку праці.

4. Освіта дорослих координує соціальну і просторову мобільність, підвищує культурний рівень, розвиває творчі сили і самостійність особистості. Це особливо важливо в умовах трансформацій, що відбуваються в Україні, коли у період реформ з виробництва, на жаль, часто виключаються активні, динамічні і високоосвічені кадри, гостро стоять проблеми маргіналізації суспільства.

5. У процесі переходу до ринкової економіки освіта дорослих поступово перетворюється із особистою у державну справу, оскільки саме ринкова економіка вимагає принципово нових професій, знань, навичок і вмій у процесі реформування державного, регіонального і муніципального управління, виробництва, менеджменту, маркетингу, фінансів, обліку, аудиту та ін. При цьому поняття «конкурентоспроможність» вживається як до фахівця, так і до освітньої послуги.

6. Відбувається демократизація та диверсифікація системи освіти дорослих. Головними спонукальними мотивами щодо навчання впродовж життя стають підтвердження вже існуючого професійного статусу, набуття спеціальних знань, розширення кола знайомств і ділових зв'язків.

7. Андрагогічна модель освіти має ряд переваг, зокрема позитивні мотиваційно-технологічні аспекти, створює широкі можливості для успішної навчальної діяльності, відіграє важливу роль у розвитку особистісних якостей і ціннісних орієнтацій, оскільки враховує психологічні, фізіологічні особливості, соціальний та професійний досвід дорослих людей.

Висновок

В умовах структурної перебудови економіки й активного переходу України на ринкові умови дедалі більшої актуальності набуває формування здатності і готовності населення нашої країни адаптуватися до нових і несподіваних ситуацій. Царина освіти дорослих має враховувати специфіку українського менталітету, яка є даністю, сформованою упродовж тривалого розвитку вітчизняної історії і культури, та сучасний світовий досвід. Передусім це пов'язуємо зі світовими соціально-економічними процесами інтеграції, інформатизації, збільшенням активного віку людини, міжкультурною взаємодією, зрослими міграційними процесами, збільшенням ролі людського капіталу, що загалом спонукають інтенсивний, випереджувальний розвиток системи освіти дорослих. ■

Література

1. Европейское образование взрослых за пределами ЕС. К.: Энергия, 2010. – 214 с.
2. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія. К.: Випол, 2000. – 636с.
3. Образование: Сокрытое сокровище. – Издательство ЮНЕСКО, 1996. – 31 с.
4. Обучение взрослых: учиться никогда не поздно. Электронный ресурс. Режим доступа: <<http://www.google.com.ua/url?sa=t&source=web&cd=1&ved=0C>>.
5. Alheit P. Dausien B. Bildungsprozesse über die Lebensspanne und lebenslanges Lernen. Tippelt R (Hg.): Handbuch Bildungsforschung. Opladen, 2002. – S. 569–589.
6. Faulstich P. Weiterbildung. Begründende lebensenthaltende Bildung. München/Wien : Oldenburg, 2003.
7. Filipovic D. Permanent Education and Reform of the Educational System in Yugoslavia. Convergence. – 1968. – № 4. – P.3–8.
8. Gruber E. (Hrsg.) Theorie und Forschung. MAGAZIN Erwachsenenbildung at 7/8, 2009. – 232 S.
9. Houle C. The inquiring mind . University of Wisconsin Press, 1961. – 187 p.
10. Knowles M.S. Towards a Model of Lifelong Education. New York, 1972. 302 p.
11. Lenz W. Menschenbildner unterwegs. Mobil und flexibel. Ergebnis eines Jahrhunderts Erwachsenenbildung? München, 2001. – S. 199–214.
12. Nolda S. Einführung in die Theorie der Erwachsenenbildung. Darmstadt, 2008.
13. Shukla P. Life long Education. New Delhi, 1971. – 83 p.
14. The Hamburg Declaration. The Agenda for the Future. Hamburg: UNESCO, 1997. P. 13.
15. Jarvis P. Sociological perspectives on lifelong education and lifelong learning. Athens, Georgia, 1986. – 196 p.